

Posudek školitelky na práci

Kognitivní předpoklady interferenčních jevů v rovině gramatiky v situaci rusko-českého individuálního bilingvismu

Bc. Svitlana Fiyalka

ÚBS FF UK 2018

Studentka zpracovala práci zcela samostatně, a to včetně zadání práce. Konzultovala se mnou svůj záměr v úplných počátcích, kdy šlo o pouhé zárodky záměru, a podruhé teprve před těmito prázdninami, kdy mi však nebyla schopna předložit nic z připravovaného textu. Text rovnou nahrála do SISu.

Diplomová práce si klade za cíl „popsat přístupy kognitivní gramatiky k popisu a analýze fungování kategorie pádu, zejména v češtině a ruštině“. Teoretickým východiskem je pro autorku teorie R. Langacker a práce L. Jandové, z nichž cituje především český vydané práce (2004, 2016)].

Autorka bezpochyby dosáhla prvního z cílů, který popisuje v úvodu, tedy „ukázat, že kognitivní gramatika může nabídnout řešení, jež jsou příhodná pro analýzu konkrétních gramatických otázek, jako např. fungování kategorie pádu“. To jistě nebylo a není zpochybňováno a cílem autorky v teoretických kapitolách bylo vytvořit si instrumentárium a metodologii pro vlastní výzkum.

Autorka teoretickou část sepsala velmi pečlivě a logicky, zejména 1. kapitolu *Kognitivní lingvistika jako jazykovědná disciplína*. Kapitola je zpracována velmi dobře, je citována bohatá literatura v různých jazycích. I jazykově je na velmi vysoké úrovni. Lze předpokládat, že autorka se velmi dobře v teorii zorientovala, i když už v této kapitole lze předjímat nedostatečnou schopnost aplikovat získané znalosti.

Také kapitola 2. *Kognitivní pojetí kategorie pádu* je na vysoké úrovni. Zde má autorka naopak zdroj jediný – práce L. Jandové. Kognitivistické výzkumy L. Jandové jsou vlastně jediným zásadním příspěvkem v oblasti výzkumu pádu ve slovanských jazycích, ale ani její aplikace Langackerovy teorie (kap. 2.1) nepřiblížila autorku schopnosti vlastního výzkumu: řez mezi kapitolami 2.1 a 2.2 nikterak nesevřídčí o návaznosti a aplikaci teorie, teoretická kapitola ústí do slepé uličky. V části 2.2 *Kognitivní sémantika pádů L. Jandové* (s. 29-41), citované zcela podle L. Jandové (jako přehled slovanských pádů, ale exemplifikovaných jen českými příklady) autorka nedoplnila, jak by se nabízelo, materiál ruskými příklady, aby verifikovala platnost vymezených významů i pro ruštinu a vytvořila si tak předpoklad pro hodnocení interferenčních jevů.

Zásadní slabiny a minimální schopnost vlastního uchopení problematiky se však projevují při aplikaci teoretických východisek, kdy při popisu kategorie pádu zůstává zcela na úrovni recepce výsledků výzkumů L. Jandové.

Diplomantka na základě odborné literatury měla zvolit vhodnou gramatickou kategorii, která je strukturně analogická (paralelní) v obou jazycích, ale jejíž užívání signalizuje rozdíly v kognitivní interpretaci vyjadřované reality. Svůj výběr měla podrobně zdůvodnit. Zvolenou kategorii popsat a zdůvodnit rysy, které mohou vést k interferenci v L2 (češtině) (a atrici v L1, v ruštině, od tohoto záměru, stejně jako od záměru porovnávat situaci ještě v ukrajinštině a polštině, evidentně zcela ustoupila, což není výtkou, protože bylo zřejmé, že i původní záměr nebyl na úrovni diplomové práce splnitelný). Výběr gramatické kategorie byl předmětem konzultací a z nich vyplynulo, že pro žánr diplomové práce je popis celé kategorie pádu příliš náročný a že je třeba si vybrat např. pouze jeden význam a ten popsat. Jako zkoumaný jev, který by měl vyjadřovat nějakou kategorii objektivní reality, se nabízel např. akuzativ a lokativ z hlediska vyjadřování statické - dynamické lokace. Také by pro takový výzkum měla i další odbornou literaturu (naposledy např. práce K. Skwarské). Důsledkem potom je, že autorka nakonec nepředstavila v práci vlastní materiál, neboť jeho sběr by byl extrémně náročný a rozhodně příliš náročný pro žánr diplomové práce. Což bylo konstatováno při jediné konzultaci v červnu t.r. Obsah druhé kapitoly tak není nikterak využit jako východisko pro popis (byť jen) interferenčních jevů mezi češtinou a ruštinou.

Diplomantka si vytkla za úkol prozkoumat interferenční jevy u ruskojazyčných mluvčích češtiny (část 3.1 o bilingvistu a interferenci není zpracována nijak do hloubky). Z hlediska obsahu by bylo asi lepší vymezit předmět na výzkum strukturních a sémantických předpokladů interference v použití pádů u ruskojazyčných uživatelů češtiny, neboť jinak kognitivní lingvistika vyžaduje zcela jiné metody zkoumání. V části 3.2 diplomantka opět pouze přejímá výklady L. Jandové, aniž by dodala materiál vlastní či alespoň z CHRUPu, ačkoli důvody rozdílů by se daly vymezovat i jinak (např. *Dnes je čtvrtého. Сегодня четвертое.* je zcela zřejmě příklad na typ rozdílu č. 2, neboť jde o elipsu dvou rozdílných syntaktických konstrukcí: *Dnes je čtvrtého [března]. Сегодня четвертое [число]* (s.44).

Rozhojnění materiálu a jeho interpretace by právě v této části měla být vlastním přínosem autorky. Využití korpusu CHRUP mělo sloužit jako kontrolní materiál pro ověření výsledků vlastního výzkumu. Z databáze autorka použila pouze 3 příklady (s. 49), které navíc asi nejsou relevantně ohodnoceny. Ruský národní korpus není v textu citován ani jednou. Český národní korpus se cituje pouze třikrát, a to nikoli s využitím možností elektronické databáze, ale pouze jako zdroj vybrané a velmi omezené exemplifikace (není uvedena ani absolutní ani relativní frekvence), což neumožňuje usouvztažnit nalezené příklady s výkladem Jandové. Vlastní materiál tedy chybí úplně. Tuto skutečnost by měla diplomantka při obhajobě řádně zdůvodnit.

Druhého, praktického cíle, formulovaného autorkou („pomocí metod příslušných kognitivní gramatice vysvětlit užití morfologické kategorie pádu v češtině a ruštině a vytipovat rysy, které mohou vést k interferenci“) rozhodně dosaženo nebylo. V praktické části práce dokonce měla dle předběžné dohody diplomantka (podle zadání, jež si však ani nevyzvedla), připravit v souladu s moderními metodami design terénního výzkumu: vytýčit potřebný počet a sociální charakteristiku respondentů, zvolit a zdůvodnit způsob sběru materiálu a metody jeho hodnocení. Analýza řečových projevů respondentů měla

být zaměřena jak na jevy interferenční, tak i na atriční, přičemž cílem mělo být zjištění, nakolik mohou být podmíněny bilingvismem mluvčích.

V této části se najednou objevují dosti zřetelné nedostatky ve stylistice češtiny (srov. s. 44 „České *lesem* a ruské *через лес* jednají skoro stejně: v prvním případě ale se jedná se o pohyb přes prostor a v druhém – o cílovou destinaci za hranice prostoru... V Českém Národním Korpusu se nejvíc vyskytuje příkladů, kdy *les* je v instrumental; s. 45: České casem a penězi prozrazuje chápání těchto věcí jako prostředků dosažení něčeho, zatímco ruské protějšky jsou pouze cílovými stanicemi marnotratných nebo šetrných činností; s. 46: Jiný příklady, kde čeština používá instrumentál a ruština akuzativ.; s. 46 Doba trvání je něco, přes co někdo prochází. Atd.). Tento rozpor v kvalitě jazyka jednotlivých kapitol by měla autorka věrohodně vysvětlit. Podobné jevy jsou zřejmé i v některých poznámkách pod čarou: Uvedeno český překlad za: Janda, L. *Sémantika pádů v češtině...*, (s. 29). Seznam literatury obsahuje i práce necitované, např. Lacinová 2006

Předloženou diplomovou práci považuji za silně nevyváženou. Kvalitně zpracovaná teoretická část je ve výrazném rozporu (obsahově i formálně) s částí praktickou, na jejímž základě vlastně není vůbec možné posoudit míru pochopení náročného teoretického konceptu kognitivní lingvistiky a kognitivní gramatiky aplikované na pádový systém slovanských jazyků. Obhajoba by tuto míru měla zřetelně prokázat. Praktická část pouze opakuje výzkumy L. Jandové, kteroužto skutečnost by také diplomantka měla uspokojivě vysvětlit. Na základě textu samotného navrhuji hodnocení dobře.

V Praze dne 28.8.2018

Prof. PhDr. Hana Gládková, CSc.